

JAROSŁAW CABAJ

 [HTTPS://ORCID.ORG/0000-0002-8697-5516](https://orcid.org/0000-0002-8697-5516)

JAROSLAW.CABAJ@UWS.EDU.PL

Uniwersytet w Siedlcach
Wydział Nauk Humanistycznych
Instytut Historii

„Prawdą i pracą”. Rola prasy i stowarzyszeń Akcji Katolickiej w upowszechnianiu wiedzy rolniczej w diecezji siedleckiej w latach 1930–1939

“Truth and Work.” The Role of the Press
and Catholic Action Associations in
Disseminating Agricultural Knowledge
in the Siedlce Diocese in 1930–1939

Streszczenie: Artykuł stanowi przyczynek do badań nad udziałem prasy i stowarzyszeń Akcji Katolickiej w upowszechnianiu wiedzy rolniczej na terenie diecezji siedleckiej. Zakres terytorialny pracy obejmuje tereny wspomnianej jednostki kościelnej, zaś w podziale administracyjno-państwowym północny obszar województwa lubelskiego. Ramy chronologiczne natomiast wyznaczają lata 1930–1939. W tym okresie ukazywały się i docierały do czytelników – „Głos Podlaski” i „Podlaski Miesięcznik Katolicki”, będące – pierwszy nieoficjalnym, drugi zaś oficjalnym organem Akcji Katolickiej. Lata 30. XX w. były też czasem tworzenia i rozwoju działalności stowarzyszeń Diecezjalnego Instytutu Akcji Katolickiej w Siedlcach, od 1934 r. w pełnym składzie „czterech kolumn”. Na łamach „Głosu Podlaskiego” i „Podlaskiego Miesięcznika Katolickiego” stałe miejsce zajmowały teksty poświęcone szeroko rozumianej gospodarce rolnej. Prasa diecezjalna miała zatem wpływ na upowszechnianie wiedzy, nowoczesnych form gospodarowania, kształcenia zawodowego młodego pokolenia mieszkańców wsi, w tym przede wszystkim zrzeszonych w stowarzyszeniach Akcji Katolickiej. Wymienione

czasopisma realizowały w praktyce hasło „Prawdą i pracą”, wysunięte przez biskupa Henryka Przeździeckiego w 1930 r. Prasa stanowi też główne źródło do badań aktywności społeczno-ekonomicznej stowarzyszeń Akcji Katolickiej w diecezji siedleckiej.

Słowa kluczowe: diecezja siedlecka, prasa, „Głos Podlaski”, „Podlaski Miesięcznik Katolicki”, Akcja Katolicka, promocja wiedzy rolniczej, przysposobienie rolnicze

Summary: This article contributes to research on the role of the Catholic Action press and associations in disseminating agricultural knowledge in the Siedlce Diocese. The territorial scope of the work encompasses the aforementioned ecclesiastical unit, and within the administrative-state division, the northern area of the Lublin Voivodeship. The chronological framework, however, defines the years 1930–1939. During this period, the weekly “Głos Podlaski” and the “Podlaski Miesięcznik Katolicki” were published and reached readers, the former being the unofficial, the latter the official organ of Catholic Action. The 1930s also saw the creation and development of associations within the Diocesan Institute of Catholic Action in Siedlce, from 1934 onwards with the full complement of “four columns.” “Głos Podlaski” and “Podlaski Miesięcznik Katolicki” regularly featured articles devoted to agricultural economics in its broadest sense. The diocesan press thus influenced the dissemination of knowledge, modern forms of farming, and vocational education for the younger generation of rural residents, especially those associated with Catholic Action associations. These periodicals put into practice the slogan “Truth and Work,” put forward by Bishop Henryk Przeździecki in 1930. The press also serves as a primary source for research on the socio-economic activity of Catholic Action associations in the Siedlce diocese.

Keywords: Diocese of Siedlce, press, “Głos Podlaski”, “Podlaski Miesięcznik Katolicki”, Catholic Action, promotion of agricultural knowledge, agricultural training

Wstęp

Artykuł stanowi przyczynek do badań nad udziałem prasy lokalnej i stowarzyszeń Akcji Katolickiej w upowszechnianiu wiedzy rolniczej na terenie diecezji siedleckiej. Zakres terytorialny obejmuje obszar wspomnianej jednostki kościelnej, zaś w podziale administracyjno-państwowym północne tereny województwa lubelskiego (powiaty: bialski, garwoliński, konstantynowski, łukowski, radzyński, siedlecki, sokołowski, węgrowski i włodawski)¹. Ramy chronologiczne obejmują lata 1930–1939.

¹ Dnia 1 IV 1932 r. został zlikwidowany powiat konstantynowski, a jego terytorium włączone w skład sąsiednich – bialskiego i siedleckiego. Siedem lat później, 1 IV 1939 r., powiaty garwoliński, sokołowski i węgrowski, zostały wydzielone z lubelskiego i przyłączone do województwa warszawskiego.

Data początkowa jest związana z inauguracją wydawania przez Kurię Diecezjalną w Siedlcach tygodnika „Głos Podlaski”, który ukazywał się systematycznie od końca listopada 1930 r. do wybuchu wojny i był nieoficjalnym organem Akcji Katolickiej. We wskazanym wyżej przedziale czasowym do mieszkańców diecezji siedleckiej docierał też „Podlaski Miesięcznik Katolicki”, oficjalny organ Diecezjalnego Instytutu Akcji Katolickiej. Zaczął ukazywać się od lutego 1935 r., pół roku po ukształtowaniu się w pełnym składzie „czterech kolumn” (Katolickie Stowarzyszenie Kobiet, Katolickie Stowarzyszenie Mężów, Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej, i Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Żeńskiej).

„Głos Podlaski” i „Podlaski Miesięcznik Katolicki” miały swoich odbiorców na terenie diecezji siedleckiej. Nie dysponujemy pełnymi danymi na temat ich nakładów. Nie wiemy, czy następowały jakieś zmiany w tym zakresie w okresie ukazywania się tych czasopism. Według źródeł diecezjalnych „Głos Podlaski” w 1934 r. był wydawany w nakładzie 1300 egzemplarzy, zaś „Podlaski Miesięcznik Katolicki” w latach 1935–1939 od 650 do 900 egzemplarzy². Można więc przyjąć, że w takich ilościach docierały te pisma do czytelników, kolportowane przez parafie i struktury terenowe stowarzyszeń Akcji Katolickiej.

Problematyka szeroko rozumianej gospodarki rolnej znajdowała stałe miejsce na łamach „Głosu Podlaskiego” i „Podlaskiego Miesięcznika Katolickiego”. Jej obecność w tych pismach wynika z realizacji założeń tworzącego się, a od 1934 r. zorganizowanego w pełnym kształcie Diecezjalnego Instytutu Akcji Katolickiej w Siedlcach. Najpełniej zostało to wyrażone w hasle „Prawdą i pracą”, przyjętym przez redakcję tygodnika, a do którego szeroko odniósł się na łamach pierwszego wydania „Głosu Podlaskiego” biskup siedlecki Henryk Przeździecki, udzielając tym samym aprobaty działaniom mającym na celu wspieranie inicjatyw gospodarczych na terenie diecezji³.

W artykule przedstawiam miejsce problematyki rolnej w dwóch wymienionych pismach. Na podstawie wybranych tekstów staram się ukazać działania redakcji czasopism, także za ich pośrednictwem stowarzyszeń Akcji Katolickiej, mające na celu ożywienie gospodarki rolnej, wskazywanie możliwości uzyskania większej efektywności gospodarstw, zwłaszcza w okresie wielkiego kryzysu gospodarczego. Oddzielnie omawiam tematykę przysposobienia rolniczego. W przypadku tej ostatniej

2 J. Cabaj, *Rola prasy w działalności społeczno-gospodarczej stowarzyszeń Akcji Katolickiej w okresie międzywojennym na przykładzie czasopism diecezji siedleckiej*, „Rocznik Historii Prasy Polskiej” 2023, z. 4, s. 108.

3 Idem, *Prasa siedlecka z lat trzydziestych XX wieku o państwach sąsiednich*, Siedlce 2021, s. 18–19.

ograniczam się do ukazania aktywności w tym zakresie struktur młodzieżowych, które weszły w skład Akcji Katolickiej. Nie wnikam w poczynania w ramach przysposobienia rolniczego innych organizacji aktywnych w środowisku wiejskim. Problematyka ta wymaga bowiem podjęcia odrębnych badań szczegółowych.

Zasygnalizowana powyżej tematyka nie doczekała się dotychczas opracowania naukowego. Dostępne publikacje, dotyczące dziejów Akcji Katolickiej, skupiają się na ogół na aspektach organizacyjnych i aktywności w sferze religijnej stowarzyszeń wchodzących w jej skład⁴. Pomijane są natomiast działania o charakterze społeczno-gospodarczym.

Do przygotowania podjętej problematyki przydatne okazały się publikacje podejmujące ogólnie tematykę prasy diecezji siedleckiej⁵, jak również funkcjonowania na jej terenie struktur Akcji Katolickiej⁶. Cenne informacje zawierają prace ukazujące organizację i funkcjonowanie przysposobienia rolniczego⁷.

Główną bazę źródłową do opisywanej problematyki stanowią kompletne zbiory „Głosu Podlaskiego” i zachowane niemal w całości „Podlaskiego Miesięcznika Katolickiego”. Niewiele bowiem wniosła kwerenda w zbiorach Archiwum Diecezjalnego w Siedlcach. Prasa diecezjalna stanowi więc podstawową i jedyną bazę źródłową do opracowania podjętej tematyki. Materiały te zostały poddane jakościowej i w części ilościowej analizie treści. Cennym dopełnieniem są materiały ukazujące się w serii „Biblioteka Związku Młodzieży Wiejskiej”, zawierające informacje o organizacji i efektach działań w ramach przysposobienia rolniczego, realizowanego w skali regionalnej i ogólnopolskiej przez organizacje aktywne na wsi⁸.

4 Spośród publikacji poświęconych Akcji Katolickiej należy wymienić: K. Jeżyna (ks.), *Akcja Katolicka w II Rzeczypospolitej*, Lublin 1996; L. Wilczyński (ks.), *Działalność diecezjalnych instytutów Akcji Katolickiej w Polsce w latach 1930–1939. Na podstawie Archiwum Archidiecezjalnego w Poznaniu*, Toruń 2003.

5 R. Dmowski, „Podlaski Miesięcznik Katolicki” jako źródło do dziejów regionu, [w:] *Prasa podlaska w XIX–XX wieku. Szkice i materiały*, t. II, red. D. Grzegorzczuk, A. Kołodziejczyk, Siedlce 1999; J. Cabaj, *Prasa siedlecka z lat trzydziestych...*; idem, *Rola prasy...*

6 A. Szewczak, *Akcja Katolicka Diecezji Siedleckiej. 90-letnia tradycja udziału świeckich w lokalnym życiu Kościoła*, cz. I: *Dwudziestolecie międzywojenne*, Siedlce 2008.

7 B. Wawrzyniak, *Kierunki rozwoju szkolnego i pozaszkolnego przysposobienia rolniczego w Polsce*, „Zagadnienia Doradztwa Rolniczego” 2023, z. 1, s. 80–95; T. Wieczorek, *Geneza przysposobienia rolniczego w Polsce*, Warszawa 1969; idem, *Oświatowa funkcja przysposobienia rolniczego*, Warszawa 1966.

8 J. Mikułowski-Pomorski, Z. Kobyliński, *Czem jest PR? Istota, wartość i znaczenie Przysposobienia Rolniczego. Właściwości PR jako metody oświatowej. Czego PR dla swego rozwoju i utrwalenia potrzebuje. Rozwój, stan i organizacja PR*, Warszawa 1936.

Miejsce problematyki rolnej na łamach prasy diecezjalnej

Problematyka szeroko rozumianej gospodarki rolnej znajdowała stałe miejsce na łamach wspomnianych wyżej czasopism. Kwerenda w archiwum diecezjalnym pozwala stwierdzić, iż na terenie diecezji siedleckiej, mającym charakter rolniczy, było sygnalizowane już w latach dwudziestych XX w. zapotrzebowanie na pisma upowszechniające wiedzę rolniczą, podejmujące problem podniesienia efektywności gospodarowania. Wskazuje na to list z marca 1927 r. proboszcza parafii Mszanna w obecnym powiecie łosickim (ówcześnie konstantynowskim), księdza Stanisława Kołodziejczyka, skierowanym do biskupa Przeździeckiego. Duchowny, odpowiadając na zalecenie władz diecezjalnych, dotyczące „rozpowszechniania dobrych i pożytecznych czasopism wśród ludu”, a podjęte w trakcie konferencji dziekanów 1 XII 1926 r. w Siedlcach, wskazał na potrzebę prenumeraty „Gazety Gospodarskiej”, będącej organem Centralnego Towarzystwa Rolniczego. Zwrócił uwagę na pożyteczne działania tego ostatniego oraz walory wspomnianego czasopisma. Uzasadnił swoje stanowisko następująco:

Główną przyczyną ciężkiego położenia rolnictwa, a pośrednio i państwa, jest niska wytwórczość rolnicza. Przecież w ogromnej większości gospodarstw plony roślin uprawnych nie osiągają nawet połowy tych norm, jakie widzimy w wybitniejszych jednostkach gospodarczych, a wydajność zwierząt gospodarskich przedstawia się jeszcze gorzej. W tych warunkach dążyć powinniśmy za wszelką cenę do podniesienia wytwórczości rolniczej. Ażeby zaś ją osiągnąć jak najprędzej, trzeba usilnie propagować wśród rzesz rolniczych najważniejsze zasady i wskazania z zakresu gospodarki rolnej i hodowlanej, gdyż to pewna, niezawodna droga, prowadząca do celu. Tym właśnie zasadom i wskazaniom poświęcona jest główna treść tygodnika „Gazety Gospodarskiej” oraz kalendarzów gospodarskich i kółek rolniczych Centralnego Towarzystwa Rolniczego. W tym tygodniku ciągle są przedstawiane niedomagania gospodarcze, treściwe wskazówki odnośnie podniesienia wydajności hodowli, tego najbardziej zaniedbanego działu naszych gospodarstw⁹.

Korespondencja proboszcza z Mszanny wskazuje na sygnalizowanie z terenu diecezji zapotrzebowania na pisma o tematyce rolnej. Potwierdza też ustalenia Janusza Sochy, dotyczące aktywności działaczy z kręgu Centralnego Towarzystwa Rolniczego,

9 Archiwum Diecezjalne w Siedlcach, Akcja Katolicka, 2, t. I, k. 164, *Do jego Ekscelencji Najdostojniejszego i Czcinajgodniejszego Doktora Henryka Przeździeckiego Biskupa Podlaskiego w Siedlcach – ksiądz Stanisław Kołodziejczyk*, Mszanna, 8 III 1927 r.

włączających się w poczynania mające na celu aktywizację młodych mieszkańców wsi i służące temu organizowanie konkursów, rozwiniętych następnie w przysposobieniu rolniczym¹⁰.

Redakcja „Głosu Podlaskiego”, ukazującego się pod hasłem – „Prawdą i pracą”, uwzględniała uwarunkowania społeczno-ekonomiczne regionu. Dlatego na łamach tygodnika problematyka rolna znajdowała stałe miejsce od początku jego wydawania. W pierwszych dwóch latach teksty o tej tematyce najczęściej zamieszczano w „Dziale gospodarczym”. Pojawiał się on nieregularnie w wydaniach tygodnika, ostatni raz w 1932 r. Przez następnych kilkanaście miesięcy tematyka rolna nie była zgrupowana w oddzielnym dziale. Sytuacja pod tym względem zmieniła się od kwietnia 1933 r. Pojawił się wówczas „Dział rolniczy”, przemianowany od lipca tego roku na „Dział rolniczy i ogrodniczy”. Takie usystematyzowanie utrzymało się do jesieni 1937 r. Wtedy doszło do wydzielenia jako odrębnych „Działu rolniczego” i „Działu ogrodniczego”. Pojawiały się one nieregularnie do końca ukazywania się pisma w sierpniu 1939 r.

W wydawanym od lutego 1935 r. „Podlaskim Miesięczniku Katolickim” problematyka rolna znalazła stałe miejsce w ramach wyodrębnionego działu „Przysposobienia rolniczego”. Wraz z rozwojem miesięcznika jego redakcja wychodziła do mieszkańców wsi z szerszą ofertą. Tak np. od numeru 10 z grudnia 1936 r. systematycznie pojawiał się „Dział gospodarczy”. Jak podkreślała redakcja, tę część wyodrębniono na specjalne życzenie czytelników, a zamieszczano w nim teksty dotyczące gospodarstwa domowego¹¹.

W przypadku „Głosu Podlaskiego”, dzięki zachowaniu pełnych zbiorów czasopisma, można ustalić liczebność tekstów o tematyce rolnej w latach 1930–1939, zamieszczanych zarówno w usystematyzowanych i cyklicznie zamieszczanych działach, jak też niezależnie od nich. Zestawienie zawiera tab. 1.

W poniższej tabeli zgrupowałem teksty o tematyce rolnej w następujących działach: produkcja roślinna (m.in. przekazy związane z uprawą roli, nawożeniem, siewem roślin, zwalczaniem chwastów w uprawach, pielęgnacją, zbiorem), produkcja zwierzęca (chów różnych gatunków zwierząt gospodarskich i drobiu, higiena zwierząt i pomieszczeń dla nich, profilaktyka zdrowotna i pielęgnacja, zapobieganie najczęstszymi chorobom inwentarza, leczenie), sadownictwo (zakładanie sadów, uwarunkowania glebowe, nawożenie i pielęgnacja drzew i krzewów owocowych), uprawa warzyw, owoców i ziół (uświadamianie znaczenia ogródków owocowo-warzynywnych, wymagania glebowe różnych warzyw, propagowanie nowych upraw); ekonomika

10 J. Socha, *Działalność Centralnego Towarzystwa w dziedzinie oświaty rolniczej 1907–1929*, Łódź 1994, s. 108–109.

11 *Dział gospodarczy*, „Podlaski Miesięcznik Katolicki” (dalej: „PMK”), 1936, nr 10, s. 492–494.

rolna (opłacalność wybranych działów produkcji, zbytność produktów rolnych, funkcjonowanie gospodarstw w warunkach kryzysu gospodarczego i in.), pszczelarstwo i różne. Jak wynika z powyższego zestawienia w latach 1930–1939 do czytelników „Głosu Podlaskiego” trafiło kilkaset tekstów o szeroko rozumianej tematyce rolnej. Najwięcej ich ukazywało się od 1934 r., gdy regularnie na łamach tygodnika pojawiał się „Dział rolniczy i ogrodniczy”. W jego ramach co tydzień trafiało do czytelników od jednego do pięciu tekstów instruktarzowych i informacyjnych.

TAB. 1 Zestawienie liczby tekstów o tematyce rolnej na łamach „Głosu Podlaskiego” w latach 1930–1939

Problematyka /dział	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938	1939
Produkcja roślinna	1	21	–	11	26	44	39	34	31	12
Produkcja zwierzęca	2	6	1	8	25	52	39	18	17	13
Sadownictwo	–	2	–	9	28	11	20	22	21	10
Uprawa warzyw, owoców, ziół	–	–	–	2	9	21	24	15	14	8
Uprawa krzewów i roślin ozdobnych	–	–	–	1	13	11	8	8	8	13
Ekonomika rolna	–	2	–	10	–	22	7	3	13	6
Pszczelarstwo	–	–	–	3	3	2	4	1	1	4
Różne	1	2	–	3*	1	22**	12	4***	11****	5
Razem	4	33	1	47	105	190	154	105	116	71

Uwagi: * jeden tekst dotyczący uprawy morwy i hodowli jedwabników, ** w tym 5 tekstów dotyczących uprawy i obróbki lnu, 3 o tworzeniu i zaopatrzeniu apteczek w gospodarstwach rolnych, *** w tym 2 teksty dotyczące uprawy i obróbki lnu, **** w tym 3 teksty dotyczące uprawy i przeróbki lnu.

Źródło: „Głos Podlaski” 1930–1939. Zestawienie tabeli własne.

W zdecydowanej większości przekazów nie jesteśmy w stanie ustalić ich autorstwa. Niekiedy pojawiały się przedruki z czasopism o zasięgu ogólnopolskim. W przypadku nielicznych tekstów poznajemy ich autorów, którymi byli instruktorzy przysposobienia rolniczego, stale współpracujący z diecezjalnym – najpierw Związkiem Stowarzyszeń Młodzieży Polskiej, a po przekształceniach 1934 r. ze stowarzyszeniami

Diecezjalnego Instytutu Akcji Katolickiej¹². Można więc przyjąć, że stała obecność treści o tematyce rolnej na łamach dwóch analizowanych czasopism wynikała z inspiracji kierownictwa w Siedlcach.

Większość materiałów publikowanych w omawianych czasopismach dotyczyła innowacji w podstawowych działach gospodarki wiejskiej, tj. produkcji roślinnej i zwierzęcej. Na uwagę zasługują też teksty odnoszące się do upraw sadowniczych i ogrodniczo-warzywnych. Jak pokazuje zestawienie tabelaryczne, pojawiały się one wielokrotnie na przestrzeni dziesięciolecia. I tak w numerze 32 „Głosu Podlaskiego” z 6 VIII 1933 r. w „Dziale rolniczym i ogrodniczym” zostały zamieszczone porady dotyczące pielęgnowania upraw truskawek¹³. Czytelnicy mogli zapoznać się również z tekstem pt. *Ogrodnictwo wiejskie* autorstwa Józefa Spalińskiego, instruktora współpracującego z diecezjalnym Związkiem Stowarzyszeń Młodzieży Polskiej. W przekazie wskazał na korzyści wynikające z uprawy warzyw i zakładania sadów. Spaliński zachęcał:

Trzeba nam tylko rozszerzyć wiedzę ogrodniczą wśród szerokich zastępów młodych rolników, oraz wprowadzić na wsi poszczególne hodowle owoców i warzyw, co znacznie przyczyni się do polepszenia wydajności ziemi, a zatem polepszenia dobrobytu wśród tych, którzy umieją pracować i chcą pracować, a często nie mogą wyżyć z tego, co im daje ziemia. Sądzić należy, że i nasza młodzież stowarzyszona może się tego z łatwością nauczyć¹⁴.

Za pośrednictwem „Głosu Podlaskiego” kierownictwo diecezjalnego Związku Stowarzyszeń Młodzieży Polskiej starało się rozwinąć akcję zakładania sadów przyzagrodowych. Dzięki przekazowi tygodnika dowiadujemy się o organizacji w 1933 r. „konkursu hodowli drzewek owocowych i krzewów ozdobnych oraz morwy białej”. Celem była nauka produkcji sadzonek we własnym gospodarstwie, gdyż zakup ich przerastał często możliwości finansowe mieszkańców wsi. A efekt finalny tej akcji – jak zauważył autor przekazu – doprowadzi do „wprowadzenia na wsi odpowiednich odmian drzew owocowych i warzyw”, a tą drogą nastąpi „zmniejszenie kryzysu i nędzy”¹⁵.

12 Szerzej o rozwoju Stowarzyszeń Akcji Katolickiej w diecezji siedleckiej: L. Wilczyński, op. cit., s. 244–252.

13 *Dział rolniczy i ogrodniczy. Pielęgnowanie truskawek*, „Głos Podlaski” (dalej „GP”), 6 VIII 1933, nr 32, s. 307–308.

14 *Dział Związku Stowarzyszeń Młodzieży Wiejskiej. Ogrodnictwo wiejskie*, ibidem, 6 VIII 1933, nr 32, s. nlb.

15 *Konkurs hodowli drzewek*, ibidem, 8 X 1933, nr 41, s. nlb.

W związku z zapowiedzią konkursu „hodowli drzew owocowych” Związek Stowarzyszeń Młodzieży Polskiej zwrócił się za pośrednictwem „Głosu Podlaskiego” do proboszczów, patronów i zarządów stowarzyszeń, aby „rozpatrzyli u siebie warunki sadownicze” i zachęcali młodzież do udziału w konkursie. Zamieszczono też szczegółowy opis: wyboru miejsca na szkółkę sadzonek, przygotowania gleby, a także wysiewu nasion i przyszłej pielęgnacji roślin. Akcją tą Związek Stowarzyszeń Młodzieży Polskiej włączył się w uczczenie 250. rocznicy odsieczy wiedeńskiej.

Motywację historyczną zastosował wspomniany J. Spaliński w apelu skierowanym do czytelników „Głosu Podlaskiego” w 1933 r. Wezwał wówczas młodzież do uczczenia rocznicy odsieczy wiedeńskiej i króla Jana III wysadzeniem drzew owocowych – „jako trwałego i widocznego pomnika”. Tu mamy nawiązanie do alej lipowych posadzonych w czasach tego władcy przy drogach wiodących do Warszawy¹⁶.

W dostępnym materiale prasowym nie ma informacji na temat odzewu na przedstawione wyżej apele. Należy wszelako odnotować, że w następnych latach nadal pojawiały się na łamach „Głosu Podlaskiego” zachęty do zakładania sadów i ogrodów przyzagrodowych. Niekiedy uzasadniano to „wymogiem czasów”, jak również koniecznością zmiany istniejącego stanu. Przykładem jest obszerny tekst zamieszczony w ostatnim wydaniu „Głosu Podlaskiego” z 1935 r. Autor, nieznan z nazwiska, wskazał na korzyści wynikające z posiadania ogródków owocowo-warzywnych i kwiatowych w gospodarstwach rolnych. Zaliczył do nich dodatkowe dochody i podniesienie estetyki otoczenia zabudowań. Celem autora było inspirowanie młodych do zmiany. Aktualną zaś sytuację w podsielckich miejscowościach przedstawił następująco:

Weźmy tak zwane siedlisko w pierwszej lepszej naszej wiosce w pobliżu Siedlec, jak Strzała, Chodów, Żabokliki, Topórek, Golice lub też Ujrzanów, rzadko gdzie się spotka ogródek dobrze utrzymany. Płoty rozwalone, ogródek porośnięty pokrzywami i innymi chwastami; na wiosnę, gdzieś tam były dobre chęci, kwiatki posadzone, lecz później zapomniano o nich i tak powoli znikły w zielsku; niektóre tylko pozostały do końca dobrze utrzymane [...] Drzewo owocowe pożał się Boże! W lesie dęby, osiki, leszczyny i inne liściaste okryte są kwiatem i później nasionami, tylko sady nasze stoją bezlistne, jak po spaleniu; w zimie za to są udekorowane zwojami suchych liści, w których pełno przeróżnych gąsieniczek i innych zimujących szkodników świadczące o naszym lenistwie, niezaradności i braku kultury¹⁷.

Po tak obrazowym i dosadnym przedstawieniu aktualnego stanu autor wskazał na możliwości aktywizowania rolników w zakresie upraw przyzagrodowych. Radził

¹⁶ *Uczcijmy pamięć Sobieskiego*, ibidem, 15 X 1933, nr 42, s. nlb.

¹⁷ *Dział rolniczy i ogrodniczy. Ogrodnictwo wiejskie*, ibidem, 29 XII 1935, nr 52, s. 619.

czytelnikom zainteresowanie uprawą ziół, zalecił kontakt z Polskim Komitetem Zielarskim w Warszawie. Zachęcał też do zapoznania się z publikacją *Ustrój rolny Polski i jego niedomagania*¹⁸, autorstwa profesora Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie Zdzisława Ludkiewicza.

Autor wspomnianego artykułu zachęcał czytelników do większej aktywności gospodarczej i pogłębiania wiedzy fachowej. Zainteresowanym produkcją ogrodniczą i sadowniczą zalecał kontaktowanie się ze specjalistami w tym zakresie zatrudnionymi w okręgowych Towarzystwach Organizacji i Kółek Rolniczych oraz w szkołach rolniczych¹⁹.

Na łamach „Głosu Podlaskiego” pojawiały się artykuły ukazujące aktualne problemy gospodarki rolnej. W pierwszej połowie lat trzydziestych najczęściej dotyczyły one sytuacji ekonomicznej mieszkańców wsi, szczególnie dotkliwie odczuwających następstwa wielkiego kryzysu gospodarczego. Przykładem jest przedruk z „Przewodnika Gospodarskiego” artykułów dotyczących działania władz państwowych, mających na celu redukcję części świadczeń podatkowych właścicieli gospodarstw²⁰. Problematyka ulg w spłacie powinności fiskalnych rolników znalazła się na łamach tygodnika w jednym z kolejnych wydań²¹. Innym przykładem ukazywania aktualnych problemów był artykuł dotyczący sprzedaży nadwyżek produktów spożywczych²². W następnych latach redakcja „Głosu Podlaskiego” jeszcze wielokrotnie wskazywała na konieczność aktywności władz państwowych w zakresie wsparcia finansowego właścicieli gospodarstw²³.

Redakcja „Głosu Podlaskiego” włączała się też w dyskusje nad możliwościami rozwiązania problemu przeludnienia wsi i stworzenia warunków godziwego życia mieszkańców. Wyrazem tego był obszerny artykuł, którego tytuł zawierał pytanie: „Czy rozbudowa przemysłu czy też parcelacja rolna może zwalczyć bezrobocie na wsi?” Przedstawiono w nim postulaty „sfery drobnorolniczej”, opowiadającej się za parcelacją wielkiej własności, jak również kręgów zbliżonych do Banku Gospodarstwa Krajowego, dostrzegających w uprzemysłowieniu kraju szanse na rozwiązanie problemu przeludnienia wsi. Redakcja uwzględniając oba stanowiska stwierdziła

18 Z. Ludkiewicz, *Ustrój rolny Polski i jego niedomagania*, Warszawa 1935.

19 *Dział rolniczy i ogrodniczy. Ogrodnictwo wiejskie*, „GP”, 29 XII 1935, nr 52, s. 619.

20 Przedruk z „Przewodnika Gospodarskiego” nr 12–13. *Jak zlikwidować zaległe podatki*, „GP”, 3 IV 1932, nr 14, s. 143–144.

21 *Ulg w spłacie podatków przez rolników*, ibidem, 16 IV 1932, nr 16, s. 164.

22 *W sprawie kryzysu rolniczego*, ibidem, 8 I 1933, nr 2, s. 19.

23 W „Dziale rolniczym”, wydodrębnionym 2 IV 1933 r. znalazły się informacje dotyczące wsparcia finansowego rolników; *Dział rolniczy. Jak rolnik może korzystać z ustaw ratowniczych*, ibidem, 2 IV 1933, nr 14, s. 129.

w podsumowaniu: „Olbrzymie rzesze bezrobotnej młodzieży wiejskiej, dojrzałej do prowadzenia samodzielnych gospodarstw – muszą te gospodarstwa otrzymać. I równocześnie musi się jej stworzyć zdrowe warunki gospodarowania. Wtedy nastąpi rozwój przemysłu, wzrost zatrudnienia w miastach itp., wtedy wreszcie będziemy mogli stanąć przed świtem pewnego dobrobytu”²⁴.

W 1935 r. w ramach „Działu rolniczego i ogrodniczego” zaczęły pojawiać się informacje dotyczące różnych aspektów funkcjonowania polskiego rolnictwa w kontekście europejskim i światowym. I tak przez porównanie z wybranymi państwami (Czechosłowacja, Stany Zjednoczone i Dania) wskazywano na zapóźnienie Polski w tworzeniu szkół rolniczych i znacznie mniejszą liczbę ich absolwentów²⁵. Z kolei w numerze 40 z 6 X 1935 r. znalazło się porównanie wielkości produkcji wybranych działów gospodarki rolnej w Polsce i Danii przez zestawienie danych dotyczących eksportu z obu państw wybranych produktów (jaj, masła, serów, mięsa wołowego i wieprzowego). Przekaz zawierał tylko dane w liczbach bez komentarza. Czytelnik mógł jednak zauważyć, że wielkość eksportu duńskiego jest wielokrotnie większa niż polskiego. Za komentarz redakcji może służyć też tytuł przekazu: „Jaka jest różnica między dużą Polską a małą Danią?”²⁶.

Należy także odnotować, że redakcje omawianych czasopism uczestniczyły w propagowaniu różnych form edukacji rolnej wśród młodzieży wiejskiej. I tak w pierwszym numerze „Głosu Podlaskiego” z 1931 r. ukazała się informacja, o przyznaniu Związkowi Stowarzyszeń Młodzieży Polskiej i redakcji tygodnika stypendiów Bratniej Pomocy Uczniów Podlaskiej Szkoły Rolniczej im. Kazimierza Wielkiego w Siedlcach na kształcenie się w tej szkole. Umożliwiały one osobie, która je uzyskała zniżkę czesnego o 50%, a w przypadku osiągnięcia dobrych wyników w nauce i za dobre zachowanie nawet do 75%. Kandydaci ubiegający się o stypendia musieli mieć ukończone 18 lat i co najmniej pięć klas szkoły powszechnej²⁷. Informacje o możliwościach uzyskania stypendiów we wspomnianej wyżej szkole pojawiały się na łamach prasy diecezjalnej w następnych latach.

Za pośrednictwem omawianych czasopism do młodzieży wiejskiej w diecezji siedleckiej trafiały też oferty edukacyjne z odległych niekiedy ośrodków. Przykładem jest informacja, zamieszczona w „Głosie Podlaskim” w lutym 1931 r., a dotycząca

24 *Dział rolniczy i ogrodniczy. Czy rozbudowa przemysłu czy też parcelacja rolna – może zwalczyć bezrobocie na wsi*, ibidem, 29 XII 1935, nr 52, s. 617–618.

25 *Dział rolniczy i ogrodniczy. Szkoły rolnicze za granicą a w Polsce*, ibidem, 22 IX 1935, nr 38, s. 439.

26 *Dział rolniczy i ogrodniczy. Jaka jest różnica między dużą Polską a małą Danią?*, ibidem, 6 X 1935, nr 40, s. 464.

27 *Zawiadomienie*, ibidem, 4 I 1931, nr 1, s. 8.

możliwości udziału w zajęciach Uniwersytetu Ludowego w Dalkach pod Gnieznem i Odolanowie Wielkopolskim. Działalnością obydwu kierował ksiądz Antoni Ludwiczak. Oferta była skierowana do młodzieży męskiej i żeńskiej, potrafiącej „biegle czytać i pisać po polsku”. Zaporową mogła być cena tych kursów – np. w odniesieniu do żeńskich 350 złotych za cztery miesiące. Nie wiemy też czy znaleźli się chętni. Niemniej redakcja zachęcała czytelników opisem edukacyjnych walorów placówek prowadzonych przez ks. Ludwiczaka²⁸.

„Przysposobienie rolnicze – to przyszłość rolnictwa polskiego”

Pod takim tytułem w 1932 r. ukazał się na łamach „Głosu Podlaskiego” obszerny artykuł. Przybliżono w nim realizowaną już od kilku lat w różnych regionach kraju formę doskonalenia zawodowego młodych mieszkańców wsi pod nazwą przysposobienie rolnicze²⁹. Autor wspomnianego tekstu, zachęcając młodzież do udziału w tej formie edukacji, stwierdził:

Przysposobienie rolnicze uczy myśleć i pracować na swoim zagonie, krzewi praktyczną wiedzę rolniczą drogą samokształcenia i jest pracą rolniczą oświatowo-wychowawczą przede wszystkim [...] Gdyby tak nasza wszystka młodzież rolnicza należąca do SMP [Stowarzyszenie Młodzieży Polskiej] wzięła się do tej praktycznej szkoły rolniczej i zechciała wprowadzić ją pod swe strzechy, to w niedługim czasie nie mielibyśmy w Polsce analfabetów rolniczych, lecz ludzi światłych w swoim zawodzie [...] Przez przysp.[osobienie] roln.[nicze] można bardzo szybko rozprowadzić i stwierdzić opłacalność danej rośliny w Polsce (np. kukurydzy) czy pewnego gatunku zwierząt gospodarskich. Można w ciągu roku wyprodukować znaczną ilość jednolitego towaru (np. świń bekonowych, lub królików) przez co łatwiej można sobie znaleźć rynek zbytu itd. [...] Jednym słowem tak pojęte przysposobienie

28 *Uczelnia dla młodzieży wiejskiej*, ibidem, 1 II 1931, nr 5, s. 40.

29 O początkach i rozwoju przysposobienia rolniczego w skali ogólnopolskiej obszernie informują wspomniane we wstępie publikacje B. Wawrzyniaka i T. Wieczorka. Na łamach analizowanych czasopism diecezjalnych pojawiały się też informacje o tej formie edukacji młodzieży wiejskiej oraz o jej początkach na terenie diecezji siedleckiej. I tak z przekazu podsumowującego konkurs przysposobienia rolniczego w 1930 r. wynikało, że „diecezjalne SMP [Stowarzyszenie Młodzieży Polskiej – J.C.] po raz trzeci organizowało tę rywalizację, a w skali ogólnopolskiej cieszy się ona coraz większym zainteresowaniem”. Zob.: *Wynik konkursów przysposobienia rolniczego w Związku Młodzieży Polskiej za rok 1930*, ibidem, 7 XII 1930, nr 2, s. 7.

rolnicze wśród młodzieży organizowane i wprowadzone w czyn, stanie się niewątpliwie tą przyszłością rolnictwa polskiego³⁰.

Prasa diecezjalna spełniała ważną rolę informacyjną w zakresie przekazu zasad organizacji konkursów przysposobienia rolniczego, ich przebiegu, a także publikowaniu materiałów i porad dotyczących fachowej literatury, niezbędnych do kształcenia wiedzy i umiejętności uczestników rywalizacji. Materiały te ukazywały się systematycznie na łamach „Głosu Podlaskiego” w młodzieżowych dodatkach. Od czasu wydawania „Podlaskiego Miesięcznika Katolickiego” jego redakcja przejęła sprawy przysposobienia rolniczego. Już w pierwszym numerze miesięcznika, z lutego 1935 r., znalazła się wzmianka na temat kalendarza działań w ramach konkursów³¹. W kolejnych wydaniach problematyka edukacji młodych mieszkańców wsi w ramach przysposobienia rolniczego została wyodrębniona – jak już wyżej wskazano – w odrębnym dziale „Podlaskiego Miesięcznika Katolickiego”.

Dzięki prasie diecezjalnej możemy poznać kulisy przygotowań do każdej edycji dorocznego konkursu przysposobienia rolniczego. Zwykle pierwsze informacje pojawiały się w okresie wczesnojesiennym roku poprzedzającego zaplanowaną rywalizację. Tak np. czytelnicy „Głosu Podlaskiego” już z numeru 37 tygodnika z 16 IX 1934 r., mogli poznać szczegółowe instrukcje dotyczące organizacji konkursu w 1935 r. Co istotne, w tamtym czasie pojawiły się nowe zasady zgłoszeń zespołów i kryteria udziału na poszczególnych etapach rywalizacji. Pierwszym był obowiązek stworzenia przez każdy oddział Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży Męskiej i Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży Żeńskiej sekcji przysposobienia rolniczego. Te z kolei miały kompletować zespoły konkursowe. Rywalizację zaplanowano na trzech poziomach. Do pierwszego mogły zgłaszać się zespoły nowo powstałe i po raz pierwszy przystępujące do konkursu. W skład zespołu – jak mogli dowiedzieć się czytelnicy „Głosu Podlaskiego” – miało wchodzić co najmniej dziewięć osób. Ich pracą kierował przewodnik (w żeńskich przodowniczka), wybrany spośród członków tej grupy. Każdy z nich, prócz prowadzenia poletka musiał w okresie pracy konkursowej założyć przyzmę kompostową. W chwili zgłoszenia zespół decydował o wyborze jednego z sześciu zaproponowanych tematów rywalizacji (do uprawy: kukurydza, buraki pastewne, marchew pastewna, ziemniaki, len, ogródki kwiatowe). Ci, którzy mieli za sobą ukończony pierwszy stopień z wynikiem dobrym, mogli przystąpić do rywalizacji na drugim. Zespół na tym poziomie miał tworzyć pięć osób. Członkowie grupy dokonywali wyboru jednego tematu z pięciu zaproponowanych (wychów prosiąt – po 1 szt.,

³⁰ *Przysposobienie rolnicze – to przyszłość rolnictwa polskiego*, ibidem, 18 X 1931, nr 42, s. 335–336. Por. też: J. Cabaj, *Rola prasy...*, s. 113–114.

³¹ *Kalendarzyk prac pr.*, „PMK”, 1935, nr 1, s. 26.

wychów kur – bez podania liczby, wychów owiec – po 2 szt., ogród warzywny z pięcioma gatunkami roślin, dwa tematy z pierwszego stopnia, np. uprawa kukurydzy i buraków na powierzchni o połowę mniejszej niż na pierwszym stopniu). Dodatkowo członkowie zespołów mieli obowiązek gromadzenia i użytkowania kompostu. I wreszcie do trzeciego stopnia mogły przystąpić trzyosobowe zespoły legitymujące się ukończeniem rywalizacji na drugim poziomie. Miały do wyboru temat z dwóch zaproponowanych (ogród warzywny z uprawą dziesięciu gatunków roślin lub temat hodowlany plus temat roślinny z pierwszego stopnia). Na wszystkich etapach rywalizacji zespoły były zobligowane prowadzić dzienniczki konkursowe, zawierające opis wszystkich wykonanych prac, zakupić sobie nasiona lub materiał hodowlany i opłacić składkę konkursową w wysokości 50 groszy od jednego uczestnika. Za wniesione opłaty uczestnicy otrzymywali dzienniczki do zapisu wykonywanych prac oraz broszurki instruktażowe z zakresu tematu konkursowego³².

W omawianym przekazie przedstawiono sposób i termin zgłaszania zespołów do konkursu przysposobienia rolniczego. W tym celu zespoły były zobligowane kierować do Centrali Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży Żeńskiej lub Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży Męskiej w Siedlcach wypełnione druki zgłoszeniowe. Podawano w nich m.in. skład imienny zespołów. Razem ze zgłoszeniem należało wnieść opłatę od każdego uczestnika. Termin na ich dokonanie wyznaczono na 25 XII 1934 r.

Z przedstawionego przekazu poznajemy też intencje kierownictwa Diecezjalnego Instytutu Akcji Katolickiej, wdrażającego uczestników do zaplanowanej i systematycznej pracy, a także dążącego do stworzenia zespołów w każdym terenowym oddziale Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży Męskiej i Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży Żeńskiej. Postulowane zwiększenie ich liczby stanowiło element rywalizacji z innymi związkami i organizacjami młodzieżowymi działającymi na terenie wiejskim, uczestniczącymi w konkursach przysposobienia rolniczego³³.

Przez cały okres ukazywania się omawianych pism diecezjalnych zamieszczały one – jak już wskazano – informacje dotyczące wszelkich czynności związanych z rywalizacją w ramach przysposobienia rolniczego. Osoby odpowiedzialne za przeprowadzenie szkoleń i konkursów wskazywały na znaczenie czasopism w informowaniu uczestników tej formy kształcenia o terminach i zadaniach, które miały

32 *Okólnik Katolickich Stowarzyszeń Młodzieży Żeńskiej i Męskiej w Siedlcach. Przysposobienie Rolnicze*, „GP”, 16 IX 1934, nr 37, s. nlb.

33 Jak wynika z ustaleń badaczy problematyki przysposobienia rolniczego Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej i Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Żeńskiej w 1938 r. wystawiły w skali ogólnopolskiej 3134 zespoły, ustępując nieznacznie pod tym względem Związkowi Młodej Wsi – 3297, a znacznie przewyższając Związek Strzelecki – 2155. Ogółem rywalizowały wówczas w Polsce 10863 ekipy. B.M. Warzywniak, op. cit., s. 85.

do wykonania. Tak np. na rolę „Głosu Podlaskiego” wskazał instruktor Mieczysław Palusiński w przekazie z 1933 r. Stwierdził:

Związek [Związek Stowarzyszeń Młodzieży Polskiej] posiada dwu instruktorów, którzy mają na terenie diecezji około 100 zespołów do przeprowadzenia, czyli po 50 na każdego. Tymczasem przewidziane jest, że instruktor na terenie jednego powiatu, aby dobrze mógł pracę konkursową przeprowadzić, winien mieć tylko pod swoją opieką 15 do 20 zespołów. W jaki więc sposób wypełnić brakujących u nas pracowników? Tylko przez „Głos Podlaski”. Nie mając czasu na częsty dojazd, by młodzieży ustnie dać informacje co robić, by zespoły dobrze prace konkursowe prowadziły, umieszczamy program na poszczególne miesiące, co robić w pr, wymagamy jednak, by młodzież, a szczególnie przodowniczy czy przodownicy, program ten przeczytali i starali się go wypełnić³⁴.

Przez publikację na bieżąco przekazów Diecezjalnego Instytutu Akcji Katolickiej o organizacji i przebiegu konkursów przysposobienia rolniczego, redakcje czasopism zachęcały czytelników do udziału w tej formie rywalizacji, jak również wspierały edukację rolników. I tak „Głos Podlaski” w numerze 2 z 10 I 1932 r. w podsumowaniu konkursów z roku 1931 zamieścił relacje z rywalizacji w uprawie kukurydzy i buraków pastewnych. W pierwszym przekazie – „dzienniczku uprawy kukurydzy”³⁵, czytelnicy mogli poznać zabiegi agrotechniczne, wykonywane przez uczestniczkę rywalizacji od przygotowania poletka doświadczalnego, wysadzenie nasion, pielęgnację roślin aż po zbiór. Przekaz ten miał więc walor edukacyjny, wzmocniony informacją, że autorka „dzienniczka” była laureatką konkursu przysposobienia rolniczego.

Relacjonowanie przez czasopisma diecezjalne przebiegu konkursów przysposobienia rolniczego służyło upowszechnianiu wśród czytelników nowinek w zakresie szeroko rozumianej gospodarki rolnej. Przekaz prasowy pozwalał też na promowanie osiągnięć uczestników wyróżnionych w konkursach. Temu służyły obszerne relacje z wystaw podsumowujących każdy rok rywalizacji. I tak „Głos Podlaski” w 1931 r. zamieścił przekazy z pokazów o zasięgu powiatowym i dekanalnym. Odbyły się one m.in. w Jabłonnie Lackiej, Łukowie, Horbowie, Nowodworze, Platerowie, Leśnej Podlaskiej, Wohyniu, Sokołowie Podlaskim, Rykach i Siedlcach³⁶. Z prezentowanych opisów, poza ukazaniem aktywności lokalnych struktur Związku Stowarzyszeń

³⁴ Dział Związku Stowarzyszeń Młodzieży Wiejskiej. Co robić w marcu w pr?, „GP”, 2 III 1933, nr 11, s. nlb.

³⁵ Opis konkursu kukurydzy, ibidem, 10 I 1932, nr 2, s. 15.

³⁶ Wystawa powiatowa pr w Siedlcach, ibidem, s. 16.

Młodzieży Polskiej, dowiadujemy się o angażowaniu kadry nauczającej szkół rolniczych z Siedlec i Sobieszyna.

W analizowanych czasopismach znajdujemy też przekazy o trudnościach, które napotykali członkowie Związku Stowarzyszeń Młodzieży Polskiej w organizacji konkursów przysposobienia rolniczego i wystaw podsumowujących. Tak np. było w Rykach, gdzie – jak wynika z relacji prasowej – uwidoczniły się pewne antagonizmy między członkami Akcji Katolickiej z jednej i Związku Strzeleckiego z drugiej strony³⁷. Problem ten wymaga jednak odrębnych, pogłębionych badań.

Analizowane materiały prasowe nie pozwalają na całościowe ukazanie liczebności zespołów przysposobienia rolniczego przystępujących do rywalizacji w poszczególnych latach. Pojawiały się w przekazach tylko ogólne informacje o wzroście zainteresowania młodzieży konkursami i zwiększaniu liczby zgłoszeń. Tak np. dzięki przekazowi „Głosu Podlaskiego” poznajemy dane na rok 1934. Wynikało z niego, że do rywalizacji przystąpiło 140 zespołów i 1320 osób. Na stopniu pierwszym zarejestrowano 111 zespołów i 1097 osób, na drugim odpowiednio – 27 zespołów i 217 osób, i na trzecim – dwa zespoły i 6 osób³⁸. Nie wiadomo jednak ile zespołów ukończyło rywalizację, gdyż jak wynika z powyższego przekazu nie wszystkie ekipy wcześniej zgłoszone przystąpiły do rywalizacji.

Z kolei „Podlaski Miesięcznik Katolicki” zamieścił zestawienie zespołów, które ukończyły rywalizację w 1938 r. Wynika z niego, że zainteresowanie rywalizacją w ramach konkursów przysposobienia rolniczego było większe wśród członkiń Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży Żeńskiej niż członków Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży Męskiej. Odnotowano bowiem 82 drużyny żeńskie z 491 uczestniczkami oraz 45 męskich z 289 uczestnikami. To były zespoły, które ukończyły rywalizację. Dodatkowo otrzymujemy informacje o wycofaniu się w trakcie konkursu 33 drużyn żeńskich z 413 członkiniami i 6 męskich ze 101 członkami³⁹.

Fragmentaryczne dane o udziale zespołów Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży Męskiej i Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży Żeńskiej, publikowane przez czasopisma diecezjalne, pokazują stosunkowo niewielki ich odzew na wezwania kierownictwa siedleckiego Diecezjalnego Instytutu Akcji Katolickiej z 1934 r., a dotyczące tworzenia sekcji przysposobienia rolniczego w każdym oddziale. Można przyjąć, iż miało to miejsce w co czwartym z nich⁴⁰. W świetle analizowanego materiału

³⁷ Ibidem.

³⁸ *Okólnik Związku SMP w Siedlcach. Przysposobienie rolnicze. Stan zespołów konkursowych*, ibidem, 6 v 1934, nr 18, s. nlb.

³⁹ *Ile zespołów pr. zakończyło pacę w KSMŻ i M w 1938 r.*, „PMK”, 1939, nr 2, s. 85–86.

⁴⁰ W 1938 r. na terenie diecezji siedleckiej istniało 197 kół Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży Męskiej i 359 Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży Żeńskiej. J. Cabaj, *Aktywność*

prasowego zespoły przysposobienia rolniczego na trzech stopniach rywalizacji nie osiągnęły w większości zakładanej liczebności minimalnej. Te ustalenia korespondują ze spostrzeżeniami Władysława Świeżyńskiego, autora z kręgu organizatorów rywalizacji przysposobienia rolniczego. W okolicznościowej publikacji zwrócił uwagę, iż ta forma edukacji i rywalizacji zarazem obejmuje stosunkowo niewielką część młodzieży wiejskiej. Podkreślił jednocześnie elitarny charakter konkursów przysposobienia rolniczego. Wskazał więc na rolę tych, którzy w nim uczestniczą. Stwierdził więc, że:

Kierownictwo akcji przysposobienia rolniczego winno zatem oddziaływać na młodzież wiejską, biorącą udział w konkursach tak, ażeby po przepracowaniu zadań konkursowych stali się na wsi pionierami oświaty rolniczej, postępu w rolnictwie i wreszcie trwałego zrzeszenia się społeczeństwa rolniczego! [...] Młodzież wiejska, byli uczestnicy zespołów przysposobienia rolniczego, może wydatnie przyczynić ręki do stworzenia lepszego jutra polskiemu rolnictwu⁴¹.

I jak wynika z przekazów analizowanych czasopism taką rolę pionierów postępu w gospodarce rolnej – jak opisywał W. Świeżyński – przypisywano młodzieży uczestniczącej w konkursach przysposobienia rolniczego na terenie diecezji siedleckiej.

Podsumowanie

Problematyka rolna znalazła stałe miejsce na łamach dwóch analizowanych czasopism wydawanych w diecezji siedleckiej, a także stanowiła ważną sferę aktywności tamtejszych stowarzyszeń Akcji Katolickiej. Świadczy o tym kilkaset tekstów, które ukazały się w „Głosie Podlaskim”, jak również wyodrębnione działy w „Podlaskim Miesięczniku Katolickim”. Redakcje tych czasopism odegrały więc ważną rolę w propagowaniu wiedzy fachowej z zakresu szeroko rozumianej gospodarki rolnej, przekazywaniu porad dotyczących uprawy roślin i hodowli zwierząt, jak również propagowaniu produkcji specjalnej, m.in. pszczelarstwa, sadownictwa i ogrodnictwa. W tych dwóch ostatnich dostrzegano szanse na poprawę sytuacji ekonomicznej właścicieli gospodarstw w warunkach kryzysu gospodarczego. Akcentowano też potrzebę poprawy estetyki zagrod i domostw.

kobiet w stowarzyszeniach Akcji Katolickiej diecezji siedleckiej w latach 1934–1939 w świetle prasy diecezjalnej, [w:] *Kobiety. Kultura – życie publiczne – prawo*, red. nauk. M. Dajnowicz, D. Dajnowicz-Piesiecka, J. Zajko-Czochańska, Białystok 2023, s. 301–302. Por. też: A. Szewczak, op. cit., s. 103–105.

⁴¹ W. Świeżyński, *Po dziesięciu latach pracy przysposobienia rolniczego*, Warszawa 1936, s. 36.

Szczególne miejsce zajmowało propagowanie przysposobienia rolniczego – tej – jak to określano – „przyszłości polskiego rolnictwa”. W obydwu tytułach prasowych sprawy tej formy edukacji młodzieży wiejskiej pojawiały się systematycznie w specjalnie wyodrębnionych działach. Teksty tam zamieszczane miały na celu w pierwszej kolejności zachęcanie młodych do udziału w konkursach przysposobienia rolniczego, a w dalszej kolejności zachęcić i wspierać w realizacji zadań. Na wszystkich etapach rywalizacji za pośrednictwem analizowanych tytułów prasowych do uczestników trafiały na bieżąco zadania do wykonania, praktyczne porady. Tym samym czasopisma odegrały ważną rolę we wdrażaniu młodzieży wiejskiej do planowej, systematycznej pracy, upowszechnianiu fachowej wiedzy przez publikację porad czy ofertę sięgnięcia do wskazanych publikacji.

Należy podkreślić, że publikacje tekstów o tematyce rolnej na łamach analizowanych czasopism były wyrazem aktywności stowarzyszeń, które im patronowały. To one zwłaszcza nadzorowały sprawy przysposobienia rolniczego. Chodzi tu najpierw o Związek Stowarzyszeń Młodzieży Polskiej, a od 1934 r. Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej i Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Żeńskiej. Ogół zaś publikacji o tematyce rolnej stanowi efekt poczynąń Akcji Katolickiej i jej promotora biskupa Henryka Przeździeckiego. Propagowanie nowinek z zakresu gospodarki rolnej stanowiło jeden z przejawów realizacji hasła „Prawdą i pracą”, przyjętego jako motto działalności przez redakcję „Głosu Podlaskiego”.

Warto też podkreślić walor analizowanych czasopism jako niezwykle cennych źródeł do badań nad życiem społecznym regionu, a przede wszystkim aktywności stowarzyszeń Akcji Katolickiej. Wynika to z charakteru i roli analizowanych tytułów jako organów prasowych Diecezjalnego Instytutu Akcji Katolickiej – „Głos Podlaski” nieoficjalny, zaś „Podlaski Miesięcznik Katolicki” oficjalny. Z uwagi zaś na zawartość materiałów archiwalnych w Archiwum Diecezjalnym w Siedlcach czasopisma będące przedmiotem kwerendy są jedynym źródłem informacji o działalności społeczno-gospodarczej stowarzyszeń Akcji Katolickiej.

Bibliografia

Źródła archiwalne

Archiwum Diecezjalne w Siedlcach
Akcja Katolicka

Źródła drukowane

„Głos Podlaski” 1930–1939
„Podlaski Miesięcznik Katolicki” 1935–1939

Opracowania

- Cabaj J., *Aktywność kobiet w stowarzyszeniach Akcji Katolickiej diecezji siedleckiej w latach 1934–1939 w świetle prasy diecezjalnej*, [w:] *Kobiety. Kultura – życie publiczne – prawo*, red. nauk. M. Dajnowicz, D. Dajnowicz-Piesiecka, J. Zajko-Czochańska, Białystok 2023.
- Cabaj J., *Prasa siedlecka z lat trzydziestych XX wieku o państwach sąsiednich*, Siedlce 2021.
- Cabaj J., *Rola prasy w działalności społeczno-gospodarczej stowarzyszeń Akcji Katolickiej w okresie międzywojennym na przykładzie czasopism diecezji siedleckiej*, „Rocznik Historii Prasy Polskiej” 2023, z. 4.
- Dmowski R., „*Podlaski Miesięcznik Katolicki*” jako źródło do dziejów regionu, [w:] *Prasa podlaska w XIX–XX wieku. Szkice i materiały*, t. II, red. D. Grzegorzczuk, A. Kołodziejczyk, Siedlce 1999.
- Jężyńska K. (ks.), *Akcja Katolicka w II Rzeczypospolitej*, Lublin 1996.
- Ludkiewicz Z., *Ustrój rolny Polski i jego niedomagania*, Warszawa 1935.
- Mikułowski-Pomorski J., Kobyliński Z., *Czem jest PR? Istota, wartość i znaczenie Przysposobienia Rolniczego. Właściwości PR jako metody oświatowej. Czego PR dla swego rozwoju i utrwalenia potrzebuje. Rozwój, stan i organizacja PR*, Warszawa 1936.
- Socha J., *Działalność Centralnego Towarzystwa w dziedzinie oświaty rolniczej 1907–1929*, Łódź 1994.
- Szewczak A., *Akcja Katolicka Diecezji Siedleckiej. 90-letnia tradycja udziału świeckich w lokalnym życiu Kościoła*, cz. I: *Dwudziestolecie międzywojenne*, Siedlce 2008.
- Świeżyński W., *Po dziesięciu latach pracy przysposobienia rolniczego*, Warszawa 1936.
- Wawrzyniak B., *Kierunki rozwoju szkolnego i pozaszkolnego przysposobienia rolniczego w Polsce*, „Zagadnienia Doradztwa Rolniczego” 2023, z. 1.
- Wieczorek T., *Geneza przysposobienia rolniczego w Polsce*, Warszawa 1969.
- Wieczorek T., *Oświatowa funkcja przysposobienia rolniczego*, Warszawa 1966.
- Wilczyński L. (ks.), *Działalność diecezjalnych instytucji Akcji Katolickiej w Polsce w latach 1930–1939. Na podstawie Archiwum Archidiecezjalnego w Poznaniu*, Toruń.